

КОЗИГОН Б. О.

аспірант

(Київський міжнародний університет)

ЧЕРНЕЦЬКИЙ С. С.

доктор філософії з публічного

управління та адміністрування

ORCID ID: 0000-0002-7368-4509

УДК 342.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.75>

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДРІБНЕ ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

У статті розглянуто історичні аспекти розвитку законодавства про дрібне викрадення чужого майна. Встановлено, що юридичне оформлення відповідальності за посягання на майнові права вперше отримали шляхом укладення Київською Руссю договорів з Візантією. Право приватної власності за часів Київської Русі було закріплено в Руській Правді, яка заклала основи для розвитку законодавства про захист власності, передбачаючи різноманітні санкції за крадіжку, грабіж та інші форми викрадення. Дрібні викрадення законодавством XVIII ст. «*de iure*» не виокремлювалися в окремий тип правопорушень. При цьому «*de facto*», через конструкцію окремих норм Артикулу військового 1715 року і можливість правозастосовника застосовувати відносно невеликі за тяжкістю покарання за крадіжку чужого майна, вони існували. Із середини XIX ст. законодавець Російської Імперії починає ділити правопорушення на проступки і злочини залежно від тяжкості правопорушення. В радянські часи приватна або особиста власність громадян охоронялася тільки починаючи з певного розміру. Від дрібних розкрадань громадяни захищені не були. Встановлення в УРСР відповідальності за протиправні посягання виключно на державну та колективну власність, по суті, являє собою самозахист держави, які не є допустимими для жодних інших власників. Дрібне розкрадання державної та колективної власності розглядалося не тільки як правопорушення, а й як прояв антисоціалістичної поведінки, що потребує особливої уваги та реакції з боку держави.

Встановлено, що розвиток адміністративно-деліктного законодавства дав життя нормам про адміністративну відповідальність за дрібне викрадення чужого майна, що стало проявом декриміналізації незначних посягань проти власності та прагненням законодавця до подальшої диференціації відповідальності за розкрадання майна різної вартості. КУпАП пов'язував дрібне викрадення чужого майна з певними способами його вчинення (крадіжка, шахрайство, привласнення або розтрата). Численні зміни цієї норми, ухвалення її в нових редакціях стосувалися переважно вибору виду адміністративного покарання, визначення вартісного критерію викраденого чужого майна, розміру та способу вираження адміністративного штрафу. Основними характеристиками еволюції ст. 51 КУпАП були: а) зменшення вартісного максимуму викраденого майна для визнання розкрадання дрібним; б) посилення відповідальності за це правопорушення. Загалом запровадження різних рівнів відповідальності та можливості застосування альтернативних мір покарання допомогло зробити правозастосування гнучкішим та адаптованішим до конкретних обставин справи.

Ключові слова: власність, право власності, дрібне викрадення, дрібне розкрадання, чуже майно, адміністративна відповідальність, Київська Русь, УРСР.

Kozihon B. O., Chernetskyi S. S. Objective side of petty theft of other people's property

The article examines the historical aspects of the development of legislation on petty theft of property. It is established that the legalization of liability for infringement of property rights was first obtained through the conclusion of treaties with Byzantium by Kievan Rus. The right of private property in the times of Kievan Rus was enshrined in the Rus' Pravda, which laid the foundation for the development of property protection legislation, providing for various sanctions for theft, robbery and other forms of theft. The legislation of the eighteenth century did not distinguish petty thefts «de iure» as a separate type of offense. At the same time, de facto, due to the construction of certain provisions of the Military Article of 1715 and the ability of law enforcement to apply relatively light penalties for theft of other people's property, they existed. From the mid-nineteenth century, the legislator of the Russian Empire began to divide offenses into misdemeanors and crimes depending on the gravity of the offense. In Soviet times, private or personal property of citizens was protected only starting from a certain size. Citizens were not protected from petty theft. The establishment in the Ukrainian SSR of liability for unlawful encroachments exclusively on state and collective property is, in fact, self-defense of the state, which is not acceptable for any other owners. Petty theft of state and collective property was considered not only as an offense, but also as a manifestation of anti-socialist behavior requiring special attention and reaction from the state.

The author establishes that the development of administrative and tort legislation gave rise to the provisions on administrative liability for petty theft of another's property, which was a manifestation of decriminalization of minor offenses against property and the legislator's desire to further differentiate liability for theft of property of different value. The CUAO linked petty theft of another's property to certain methods of committing it (theft, fraud, misappropriation or embezzlement). Numerous amendments to this provision and its adoption in new versions mainly concerned the choice of the type of administrative punishment, determination of the value of stolen property, the amount and method of expression of the administrative fine. The main characteristics of the evolution of Article 51 of the Code of Administrative Offenses were: a) reduction of the maximum value of stolen property for the recognition of petty theft; b) increased liability for this offense. In general, the introduction of different levels of liability and the possibility of applying alternative penalties helped to make law enforcement more flexible and adapted to the specific circumstances of the case.

Key words: *property, right of ownership, petty theft, petty larceny, other people's property, administrative liability, Kievan Rus, Ukrainian SSR*

Постановка проблеми. Прагнення до привласнення чужого майна являє собою явище, настільки давнє, що його походження збігається з моментом зародження самого права власності. Крадіжка, безсумнівно, є одним із первісних видів протиправних діянь. Цей феномен, вочевидь, виник разом із формуванням перших відносин власності в архаїчних суспільствах, коли люди почали не тільки виробляти, а й накопичувати надлишки продуктів, що дало підставу для їхнього подальшого привласнення і самостійного використання. Екскурс в історію, щодо проблематики регулювання та відповідальності за дрібне викрадення чужого майна, являє собою не випадковий науковий інтерес. Він насамперед зумовлений нашим прагненням до глибшого розуміння тенденцій еволюції відповідних правових норм і виявлення основних чинників, що впливають на зміни законодавства щодо видів та мір покарання залежно від вартості викраденого майна. Ба більше, історичний еккурс має практичний характер, що сприяє обґрунтуванню необхідності адаптації вдалих норматив-

них рішень до сучасних реалій правозастосовчої практики. Подібний аналітичний підхід дає змогу не лише систематизувати знання в даній царині, а й сприяє формуванню обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства з огляду на зміни соціально-економічного середовища та сприйняття правопорядку в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні аспекти виникнення та розвитку відповідальності за дрібне викрадення чужого майна досліджували, зокрема, Ю.Александров, Г.Борзенков, В.Владимиров, Б.Волженкін, А.Зелінський, М.Коржанський, Г.Крігер, В.Кузнецов, Б.Курінов, В.Литовченко, Ю.Ляпунов, П.Матишевський, В.Меньшагін, П.Михайленко, М.Панов, Т.Сергеева, В.Смітєнко, Е.Тенчов, В.Тихий, Є.Фролов, В.Шакунов, В.Шикунів та ін.

Метою статті є дослідження генези розвитку та сучасного стану законодавства, яке передбачає відповідальність за дрібне викрадення чужого майна.

Виклад основного матеріалу. З найдавніших письмових джерел права, що дійшли до нашого часу, стає зрозумілим, що одними з перших актів, у яких було закріплено відповідальність за посягання на майнові права, стали міжнародні договори. У період активізації русько-візантійських дипломатичних зв'язків, як відображено в низці міжнародних договорів, укладених Київською Руссю в 907, 911, 944 і 971 роках, відбувається юридичне оформлення відповідальності за посягання на майнові права. Ці акти знаменують собою важливий етап у розвитку правової системи Київської Русі, не в останню чергу щодо майнових злочинів. Зокрема, Русько-візантійський договір 911 року містить таку норму: «якщо украде русин що-небудь у християнина чи, навпаки, християнин у русина, і злодій буде спійманий у той час, коли вчинить крадіжку, тим, хто втратив що-небудь, [та] якщо опиратиметься він, крадіжку чинячи, і буде вбитий, хай не карають за смерть [його] ні християни, ні руси, але ще | нехай забере своє той, який [це] втратить. А якщо віддасться в руки крадій, нехай буде він узятий тим же, у кого буде украдено, і зв'язаний буде, і оддасть те, що посмів украсти, однак оддасть потрібно» [1]. Як ми бачимо, Договір передбачає, по суті, накладення штрафу, оскільки злодій зобов'язаний відшкодувати завдані ним збитки в потрібному розмірі. Схожі норми ми знаходимо і в Договорі 944 року: «якщо ж приключиться украсти що-небудь русинові в греків чи гречинові в русів, [то] належить, щоб [крадій] повернув не лише одне [вкрадене], але й ціну його; якщо виявиться, що вкрадене продано, – нехай він оддасть його подвійну ціну і [хай] буде він покараний по закону грецькому, і за правилом грецьким, і по закону руському» [1]. Злодій зобов'язаний повернути викрадене майно і виплатити суму, що дорівнює його вартості, в іншому випадку виплатити подвійну ціну майна. Ба більше, злодій підлягає покаранню, як за руським, так і за візантійським законом. Цей момент підкреслює синтез юридичних традицій і зв'язок правових систем обох держав. Загалом русько-візантійські договори залишили значний слід в історичній та правовій спадщині на українських теренах, вони й досі слугують важливим джерелом інформації про розвиток правової системи Київської Русі та оформлення доктрини відповідальності за майнові злочини.

Право приватної власності було закріплено за часів Київської Русі в Руській Правді – збірці права, що містила в собі норми різних галузей права, насамперед кримінального та процесуального. У Руській Правді (коротка редакція) було встановлено цілу систему майнових стягнень за крадіжку («тятьбу») зброї, худоби, домашніх птахів і сільськогосподарських продуктів. У більшості випадків на винного накладалося грошове стягнення в розмірі 3 гривень і обов'язок щодо повернення викраденого [2]. Загалом термін «тятьба» в аналізованих актах використовувався для позначення будь-якого таємного викрадення чужого майна, що відображає його широку юридичну адаптивність. Поняття включає в себе акти крадіжки, вчинені без відома власника, не обмежуючись конкретним місцем діяння, в окремих нормах під татьбою також розуміли і придбання викраденого майна. Необхідно наголосити, що це поняття мало універсальний характер. Норми про татьбу дістали своє продовження і розвиток у Розширеній редакції Руської Правди. Покарання збільшувалося, якщо викрадалося майно, яке вважалося очевидно ціннішим для господарства (бджоли, бобри, хліб із гумна). Розширена редакція містила досить просунуті для свого часу нормативні положення про зло-

чини проти власності. Цей акт не лише використовував спеціалізовану правову термінологію, а й здійснював ретельну диференціацію злочинів проти власності з огляду як на методи їх вчинення, так і на місце вчинення. Руська Правда приділяла особливу увагу об'єкту злочинного посягання, включно з його вартістю та значущістю, і на основі цих даних встановлювала пропорційне покарання.

Руська Правда заклала основи для розвитку законодавства про захист власності, передбачаючи різноманітні санкції за крадіжку, грабіж та інші форми викрадення. Важливою особливістю Руської Правди була її здатність адаптуватися до соціально-економічних умов свого часу, що стає очевидним при порівнянні різних редакцій цього акту. Цей аспект давав змогу ефективно регулювати поведінку суб'єктів у межах давньоруської держави, яка прагнула законності. Історичне значення Руської Правди також полягає в тому, що вона відображає перехід від вендети до більш формалізованої та уніфікованої системи правосуддя, що стало значним кроком у розвитку правової системи Київської Русі. Положення Руської Правди діяли на українських територіях і після розпаду Київської Русі та настання після неї періоду феодальної роздрібненості. Загалом її норми мали безпосередній вплив на всі наступні збірки норм права, які діяли на українських територіях.

Із середини XVII ст. значна частина сучасної Лівобережної України (Гетьманщина) потрапила під управління Російського Царства, яке в 1721 році перетворилося на Російську Імперію. Російська Імперія з дня свого заснування і до ліквідації в 1917 році почала об'єднувати під своїм прапором все більше територій, які на сьогоднішній день знаходяться в складі України. Даний історичний факт призвів до того, що починаючи з середини XVII ст. на значну частину українських територій поширилася дія Соборного Уложення 1649 року і наступних нормативно-правових актів Російської Імперії [3, с. 48]. Соборне Уложення, як і попередні акти, до числа злочинів проти власності відносило татьбу, грабіж, розбій, шахрайство, знищення, пошкодження майна. Однак воно вирізнялося більшою розробленістю правових приписів, спрямованих на правовий захист права власності, порівняно системним викладом законодавчого матеріалу, певною новизною термінології. Так, Уложення вперше використовувало поняття «крадіжка». За своїм значенням воно відповідало поняттю «татьба» і теж означало таємне заволодіння чужим майном. Варто підкреслити, що Уложення не передбачало відмежування дрібного викрадення від крадіжки.

Татьба поділялася на просту і кваліфіковану. За вчинення простої крадіжки винного карали батою, урізанням вуха, двома роками тюремного ув'язнення та засланням. До кваліфікованої крадіжки Соборне Уложення відносило викрадення церковного майна, крадіжку з вбивством, що тягло за собою «страту смертю» (ст. 13, 14 глави XXI). Також кваліфікованою вважалася: крадіжка, вчинена втретє і більше разів; крадіжка коня, вчинена служивими людьми, які перебувають на службі. До числа найнебезпечніших злочинів проти власності Уложення відносило крадіжку, вчинену в житлі («в дому») (ст. 87 глави XXI). В аспекті нашого дослідження варто акцентувати увагу на крадіжках, вчинення яких тягло за собою відносно невелике за тяжкістю покарання і які за сучасними мірками ми можемо віднести до адміністративних правопорушень. Так, ст. 89 глави XXI передбачала покарання батою за крадіжку з поля хліба та сіна. Майнова відповідальність у вигляді відшкодування збитків потерпілому була встановлена: за крадіжку намету або сітки для лову птахів (ст. 217 глави X) від рубля до трьох; за крадіжку вуликів з бджолами (ст. 219 глави X) три рублі; за крадіжку яблук, плодів дерев із саду (ст. 221 глави X) три рублі. Відповідальність передбачалася і за крадіжку овочів з городу (ст. 222 глави X). Винний повинен був відшкодувати потерпілому вартість викрадених овочів, а також понести «покарання дивлячись по справі».

Уперше кількісні критерії для визначення розміру викраденого було запроваджено Артикулом військовим 1715 року. Так, згідно з арт. 191 «ежели кто украдетъ (1) цѣною болѣе 20 рублей, (2) въ четвертые, (3) ежели во время нужды водяпой или пожарной, или (4) изъ артиллеріи, магазейна, аммуниціи или цейггауза Его Величества, или (5) отъ своего собственнаго господина, или (6) отъ товарища своего, или (7) на мѣстѣ, гдѣ онъ карауль имѣть бытъ повѣшенъ». Що стосується крадіжок менш як 20 рублів, то відповідальність за них

передбачалася арт. 189, згідно з яким «ежели кто въ воровствѣ пойманъ будетъ, а число краденаго болѣе 20 рублевъ не превзыдетъ, то надлежитъ вора въ первые шестью сквозь полкъ прогнать шпирцутень, вдругорядъ двѣнадцатю, а втретє, отрѣзавъ носъ и ушли, сослать на каторгу, а украденое всегда отъ него отобрать». Артикул військовий передбачав для осіб, які вчиняють крадіжки, пом'якшувальні обставини, що могли як полегшити покарання, так і зовсім звільнити особу від покарання. Наказання воровства обыкновенно умалюється, или весьма оставляется, ежели кто изъ крайней голодной нужды, (которую онъ доказать имѣетъ) съѣстное или питейное, или иное что невеликой цѣны украдетъ, или кто въ лишеніи ума воровство учинить, или воръ будетъ младенецъ, которыхъ дабы заранѣе отъ сего отучить, могутъ отъ родителей своихъ лозами наказаны быть (арт. 195). Як ми бачимо, дрібні викрадення законодавством XVIII ст. «*de iure*» не виокремлювалися в окремий тип правопорушень. При цьому «*de facto*», через конструкцію окремих норм і можливість правозастосовника застосовувати відносно невеликі за тяжкістю покарання за крадіжку чужого майна, вони існували.

Із середини XIX ст. законодавець Російської Імперії починає ділити правопорушення на проступки і злочини залежно від тяжкості правопорушення. Уперше цей поділ простежується в нормах Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року. З огляду на тему нашого дослідження необхідно згадати Статут про покарання, що накладаються мировими судьями 1864 року, який регламентував, хоча й не вичерпним чином, порядок притягнення до відповідальності за дрібні делікти. Статут являв собою кодекс, що містив склади злочинних діянь з невеликою суспільною небезпекою, які розглядалися мировими судьями. Мирові суди розглядали тільки незначні справи кримінального спрямування, що передбачали покарання до року позбавлення волі, і цивільного спрямування – за умови суми позову не більше п'ятисот рублів. Статут передбачав можливість диференційованого підходу до покарання, що давало змогу суддям виносити рішення, зважаючи на конкретні обставини вчиненого правопорушення, до яких також належала і ціна викраденого майна. Так, згідно зі ст. 171 Статуту покарання за крадіжку могло бути зменшено до половини, якщо ціна викраденого не перевищувала п'ятдесяти копійок.

Судова реформа 1864 року та ухвалені за її результатом судові статuti, в тому числі Статут про покарання, що накладаються мировими судьями, свідчать про системний підхід законодавця до юридичного регулювання дрібних правопорушень. Реформа сприяла зародженню інституту адміністративної відповідальності на всій території Імперії, зміцнила законодавчі підвалини для ефективної боротьби з дрібними правопорушеннями та створила умови для розбудови справедливої судової системи, яка забезпечила б більш точне й адекватне правосуддя згідно з принципом пропорційності. Надалі в Кримінальному уложенні 1903 року тенденція до деталізації та формалізації відповідальності за крадіжки тільки посилювалася. Уложення уточнювало умови та обставини, за яких, по суті, дрібне викрадення могло бути перекваліфіковане в тяжчий злочин, що сприяло зміцненню правового захисту власності. Особлива увага в правовому акті приділялася також механізмам правозастосування. Попри те, що Уложення так і не набуло чинності в повному обсязі, його розробка відображала поступовий розвиток правової культури та законодавства, покликаною регулювати соціальні відносини в умовах урбанізації та економічного зростання країни, йдучи шляхом виокремлення дрібних крадіжок у самостійне правопорушення, яке потребує відповідного юридичного реагування.

Подальший виток розвитку законодавства, пов'язаний із виділенням дрібного розкрадання (викрадення) як окремого виду правопорушення, припав на радянський період. Цей час характеризується значними змінами в праві, особливо в частині визначення та класифікації злочинів проти власності.

Саме поняття «дрібне розкрадання» зародилося в радянському праві й отримало своє офіційне трактування, що мало яскраво виражений політичний відтінок. Уперше саме це поняття ми зустрічаємо в Інструкції правлінням і фабрично-заводським комітетам державних підприємств про попереджувальні заходи боротьби з розкраданнями, затвердже-

ної Декретом РНК від 04.06.1921 р., спрямованої на посилення дисципліни охорони майна фабрик, заводів, рудників тощо. Необхідність охорони була зумовлена особливим акцентом радянської правової системи на захист соціалістичної власності. Згідно з Інструкцією підприємства повинні були фіксувати: яке саме і в якому розмірі здійснено розкрадання, обставини, за яких розкрадання сталося, час, коли воно відбулося, і поіменний список виявлених винуватців розкрадання, яких ужито заходів проти винних, а в разі невиявлення останніх, що зроблено для розслідування справи, а також що зроблено для попередження таких речей у майбутньому (п. 12). У рамках Інструкції особлива увага приділялася припиненню розкрадань на виробництві.

Особливістю законодавства аналізованого періоду було використання «дрібного розкрадання» як інструменту соціального контролю, що відображало загальну тенденцію до правової регламентації майже всіх аспектів життя громадян. Так, дрібне розкрадання розглядалося не тільки як правопорушення, а й як прояв антисоціалістичної поведінки, що потребує особливої уваги та реакції з боку держави. Варто підкреслити, що розкрадання соціалістичної власності, зокрема й дрібне, каралося «за всією суворістю радянського закону». Щодо розкрадань особистого майна, то кримінальне переслідування велося тільки в разі розкрадань, вчинених у значних розмірах, щодо інших розкрадань справи припинялися за малозначністю. Таке розмежування свідчило про пріоритет збереження соціалістичних ресурсів і активів, які вважалися основою економічної стабільності та розвитку радянської держави.

Відповідальність за різні види крадіжок була передбачена ст. 180 Кримінального кодексу УСРР¹ 1922 року. Крадіжки поділялись на: просту – крадіжка у приватної особи без використання будь-яких технічних засобів, крадіжка із державних або громадських складів та установ, крадіжка із державних або громадських складів та установ, або з вагонів, пароплавів, барж і інших суден, здійснена особою, яка в силу службового положення має туди доступ, крадіжка із державних або громадських складів та установ, або з вагонів і суден, здійснена особою, якій доручено завідувати ними або їх охороняти; кваліфіковану – крадіжка з використанням засобів чи інструментів, або інших технічних пристосувань та заходів, або коли вона вчинена особою, яка займається крадіжками, як професією, або коли викрадене було завідомо необхідним засобом для існування потерпілого, чи коли вона вчинена за попередньою згодою групою осіб, кваліфікована крадіжка, вчинена з державних установ, складів та інших сховищ, крадіжка коней чи іншого великого рогатого скота у трудового землеоброблюючого населення, крадіжка з державних складів, вагонів, суден та інших сховищ, яка вчинювалась систематично або здійснена відповідальними посадовими особами, або в особливо великих розмірах викраденого [4]. Незабаром статтю доповнили приміткою, відповідно до якої такі діяння як крадіжка матеріалів і знарядь, вчинена на фабриці або заводі, у межах цього підприємства вперше і за вартості викраденого не більш як 15 карбованців, не утворювали складу злочину. За подібні проступки призначалося дисциплінарне покарання за особливою табеллю, тарифи якої були розроблені Народним комісаріатом праці СРСР. Справи розглядали комісії, які й визначали точну вартість викраденого.

Кримінальний кодекс УСРР 1927 року [5] і супутні йому акти деталізували види крадіжок з огляду на суспільну небезпеку цього злочину. Аж до ухвалення Кримінального кодексу УРСР 1960 року [6] крадіжки дедалі більше диференціювалися за видом викраденого майна, а санкції за них, починаючи з 30-х років XX ст., дедалі більше зростали. Багато в чому це було зумовлено непростотою ситуацією, в якій існувала держава. Важкі умови, які мали суттєвий вплив на законодавчі зміни в УСРР, були безпосередньо пов'язані з: перебігом індустріалізації – прискореним нарощуванням промислового потенціалу країни з метою скорочення відставання радянської економіки від економіки розвинених капіталістичних держав; Великою Вітчизняною війною та її наслідками.

¹ З 10 березня 1919 року по 30 січня 1937 року республіка мала назву – «Українська Соціалістична Радянська Республіка». Згідно з Конституцією 1937 року, порядок слів у назві республіки було змінено на «Українська Радянська Соціалістична Республіка».

Законодавець посилив відповідальність за дрібні розкрадання у зв'язку з індустріалізацією і колективізацією. Постановою ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 07.08.1932 р. було ухвалено рішення про прирівнювання за своїм значенням майна колгоспів і кооперативів (урожай на полях, громадські запаси, худоба, кооперативні склади і магазини тощо) до майна державного і всебічне посилення охорони цього майна від розкрадання. Як заходи судової репресії за розкрадання (крадіжку) колгоспного і кооперативного майна передбачалося застосовувати найвищу міру соціального захисту – розстріл із конфіскацією всього майна, а при наявності пом'якшувальних обставин – позбавлення волі на строк не нижче 10 років із конфіскацією всього майна. Власне кажучи, дрібні розкрадання майна колгоспів і кооперативів із розряду правопорушень перейшли в розряд злочинів.

Війна мала глибокий дестабілізуючий ефект на економіку і соціальну структуру Радянського Союзу, що призвело до збільшення злочинності, особливо у формі крадіжок і грабежів. У відповідь на ці виклики, законодавець посилював покарання для боротьби зі збільшеною кількістю злочинів проти власності, зокрема посилення торкнулося і дрібних викрадень. Так Указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за дрібні крадіжки на виробництві та за хуліганство» від 10.08.1940 р. встановив, що так звана «дрібна крадіжка», незалежно від її розмірів, скоєна на підприємстві або в установі, карається тюремним ув'язненням строком на один рік, якщо вона за своїм характером не тягне за собою згідно із законом більш тяжкого покарання. Отже, під час війни дисциплінарне покарання за дрібну крадіжку на підприємствах і установах законодавець замінив кримінальним.

Повоєнне відновлення також вимагало від держави активних дій, спрямованих на забезпечення громадського порядку. Було ухвалено: Указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна» від 04.06.1947 р.; Указ Президії ВР СРСР «Про охорону особистого майна громадян» від 04.06.1947 р. Згідно з ухваленими указами дрібне розкрадання громадського майна каралося ув'язненням у виправно-трудовому таборі на строк від п'яти до шести років, а розкрадання державного майна каралося ув'язненням у виправно-трудовому таборі на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна або без конфіскації. Посилення законодавцем відповідальності за посягання на власність, було частиною широкомасштабних зусиль із відновлення законності в постраждалих від війни країні.

З 1953 року в СРСР розпочинається новий історичний період («Відлига»), що характеризується засудженням репресій, звільненням політичних в'язнів, відносною лібералізацією політичного і громадського життя, який безпосередньо вплинув на ставлення держави до дрібних розкрадань. У цей період ухвалюються: Постанова Пленуму Верховного Суду СРСР «Про судову практику щодо застосування Указу від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна»» від 28.05.1954 р., в якому суддям, як законотлумачам, дається рекомендація на пом'якшення покарань нижче нижчої межі, зазначеної в законі у справах про дрібні розкрадання, скоєні вперше, за наявності пом'якшувальних обставин; Указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за дрібне розкрадання державного і громадського майна» від 10.01.1955 р., згідно з яким дрібне розкрадання державного або громадського майна, вчинене вперше, каралося виправно-трудовими роботами на строк від шести місяців до одного року або позбавленням волі строком на три місяці. Передбачені цим Указом дрібні розкрадання виводились з-під дії Указу Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна» від 04.06.1947 р.

Кримінальна відповідальність за дрібне розкрадання майна існувала на практиці аж до ухвалення Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [7], який містив у своєму складі ст. 51 «Дрібне розкрадання державного або колективного майна». Ця стаття встановлювала адміністративну відповідальність за дрібне розкрадання державного або колективного майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення, розтрата чи зловживання службовим становищем. Санкція вищевказаної статті в первісній

редакції передбачала штраф у розмірі від двадцяти до ста карбованців. Розкрадання державного або колективного майна визнавалось дрібним, якщо вартість викраденого не перевищувала п'ятдесяти карбованців. Водночас крім вартості викраденого, виходячи з Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР «Про судову практику в справах про розкрадання державного або громадського майна» від 11.07.1972 р. № 4, під час вирішення питання, чи є розкрадання державного або колективного майна дрібним, слід було, окрім вартості викраденого, враховувати також кількість викрадених предметів у натурі (вагу, об'єм) та їхню значущість для народного господарства. У 1992 році ст. 51 КУпАП було доповнено кваліфікованим складом. Кваліфікований склад цього делікту передбачав відповідальність за дрібне розкрадання, що призвело до розукомплектування автомобілів, тракторів, сільськогосподарської та іншої техніки при перевезенні залізничним, водним та іншим транспортом, а також у місцях постійного або тимчасового зберігання. До того ж законодавець змінив прив'язку дрібного розкрадання до суми в п'ятдесят карбованців. Тепер розкрадання можна було вважати дрібним, якщо вартість викраденого не перевищувала мінімального розміру заробітної плати, встановленого законодавством України.

У 1996 році було ухвалено Основний закон незалежної України. Ст. 13 Конституції України проголосила, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [8]. Однак, незважаючи на цю норму, склад правопорушення, передбачений ст. 51 КУпАП, ще багато років продовжував залишатися юридичним анахронізмом, який диференціював правові засоби охорони власності залежно від характеру суб'єкта права власності – відповідальності за дрібне розкрадання все ще підлягали особи, які скоювали його відносно державного або колективного майна, а щодо осіб, які вчинили крадіжку особистого майна громадян, то вони несли суто кримінальну відповідальність. Принцип рівної правової охорони всіх форм власності знайшов своє відображення в ст. 51 КУпАП тільки з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 02.06.2005 р. № 2635-IV [9], який виклав її у новій редакції. В новій редакції дрібним викраденням вважалось викрадення чужого майна, не залежно від форми власності, вчинене шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищувала трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. В подальшому Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна» від 04.06.2009 р. № 1449-VI [10] законодавець: зменшив суму, яка тягне за собою притягнення особи до адміністративної відповідальності з трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до 0,2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ввів новий кваліфікований склад – вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 51 КУпАП, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, повторно протягом року.

Висновки. Отже, розвиток адміністративно-деліктного законодавства дав життя нормам про адміністративну відповідальність за дрібне викрадення чужого майна, що стало проявом декриміналізації незначних посягань проти власності та прагненням законодавця до подальшої диференціації відповідальності за розкрадання майна різної вартості. КУпАП пов'язував дрібне викрадення чужого майна з певними способами його вчинення (крадіжка, шахрайство, привласнення або розтрата). Численні зміни цієї норми, ухвалення її в нових редакціях стосувалися переважно вибору виду адміністративного покарання, визначення вартісного критерію викраденого чужого майна, розміру та способу вираження адміністративного штрафу. Основними характеристиками еволюції ст. 51 КУпАП були: а) зменшення вартісного максимуму викраденого майна для визнання розкрадання дрібним; б) посилення відповідальності за це правопорушення. Загалом запровадження різних рівнів відповідальності та можливості застосування альтернативних мір покарання допомогло зробити правозастосування гнучкішим та адаптованішим до конкретних обставин справи. Проаналізовані нами законодавчі зміни зіграли важливу роль у формуванні більш ефективної та справед-

ливої системи реагування на дрібні правопорушення, що зі свого боку сприяло зміцнення законності та правопорядку в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Літопис руський / пер. з давньоруської, передмова Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
2. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137 – 144.
3. Габрелян А. Ю. Адміністративно-правове забезпечення державної політики у протидії проституції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 249 с.
4. Кримінальний кодекс УСРР 1922. *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Х.: Право, 2017. 1064 с.
5. Кримінальний кодекс УСРР 1927. *Юридична енциклопедія*. У 6 т. Т. 3: К-М. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. 792 с.
6. Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.12.1960 р. *Відомості Верховної Ради*, 1961. № 2. Ст. 14
7. Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*, 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122
8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996. № 30. Ст. 141
9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 02.06.2005 р. № 2635-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005. № 28. Ст. 374
10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна: Закон України від 04.06.2009 р. № 1449-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2009. № 43. Ст. 640
11. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139. *Верховенство Права*, 2020. № 1. С. 36 – 43.
12. Габрелян А. Ю. Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП «Заняття проституцією». *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 2020. № 3 (13). С. 27 – 33.
13. Габрелян А. Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. Колективна наукова монографія «Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав ХХІ століття». Видання 2. Вінниця, 2021-2022. С. 2 – 18. URL: <https://doi.org/10.36074/paaaseeirdfegcc.ed-2.01> (дата звернення: 15.01.2023)
14. Габрелян А. Ю. Адміністративна відповідальність в галузі охорони здоров'я. Матеріали конференцій МЦНД, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.03.2021.law-gov.03> (дата звернення: 15.01.2023)
15. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. Аналітично-порівняльне правознавство, 2023. № 4. С. 451 – 458.
16. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Система прав свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2023. № 4. С. 168 – 180.
17. Kreminskyi O., Omelchuk L., Habrelian A., Matsiuk A., Diakovskiy O. Legal regime of virtual currency in ukraine: current state, problems and prospects of regulation. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2023. Vol. 1. № 43. P. 21 – 24.
18. Melnyk O., Artemenko O., Yarosh A., Lytvyn O., Gabrielyan A. Administrative and legal culture of driving a vehicle as a factor in the social consciousness of a road user. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2021. № 3(32). URL: <http://dx.doi.org/10.21902/Revrima.v3i32.550> (дата звернення: 15.01.2023)

